

Кирильчук А. М.*, Іваницька А. П., Щербиніна Н. П.

Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Горіхуватський шлях, 15, м. Київ, 03041, Україна

*angela.kyrylchuk@gmail.com

ВИВЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ЦІННИХ ОЗНАК РІПАКУ ЯРОГО (*BRASSICA NAPUS* L.) В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ ТА ПОЛІССЯ УКРАЇНИ

Унікальна властивість культури ріпаку ярого обумовлена гарною пристосованістю до умов зовнішнього середовища, холодостійкістю, високою продуктивністю та вмістом білку, можливістю тривалого використання зеленої маси на корм сільськогосподарським тваринам. Він не має собі рівних за темпами росту в умовах низьких температур.

Наразі, розвиток сільського господарства в Україні значною мірою залежить від ефективного використання культур, які забезпечують гарантований збут за умови високої рентабельності виробництва. Тому велика увага приділяється ріпаку ярому, який в умовах Лісостепу та Полісся України є важливим джерелом виробництва рослинної олії, біопалива, високобілкових кормів, сидерату. Високу продуктивність ріпаку ярого можуть забезпечити тільки нові сучасні сорти та гібриди з покращеними показниками продуктивності та біохімічного складу насіння, пристосовані до екологічних умов зони вирощування.

Незважаючи на значні досягнення селекціонерів, багато вітчизняних сортів не відповідає сучасним вимогам щодо врожайності високоолійної і високобілкового насіння, стабільності врожайності за роками.

У селекції сортів недостатньо враховуються їх адаптивність до агро-екологічних особливостей окремих регіонів. Таким чином, вивчення господарсько-цінних ознак нових сортів ріпаку ярого на придатність до поширення в умовах Лісостепу та Полісся за програмою експертизи сортів рослин Українського інституту експертизи сортів рослин для надання споживачеві об'єктивної інформації про нові сорти є надзвичайно актуальним.

На продовольчому ринку, серед олійних культур насіння ріпаку має переваги та на світовому олійному ринку займає третє місце після пальмової та соєвої олій, завдяки вмісту близько 35–45% слабовисихаючої олії, зі значенням йодного числа 101, 20–26% білка та 17–18% вуглеводів.

Основною метою вирощування ріпаку ярого є його широка екологічна пластичність, це добра страхова культура, яка може вирощуватись у зонах, ризикованих для вирощування ріпаку озимого. У роки, коли ріпак озимий вимерзає, його площі без великих затрат пересівають ріпаком ярим.

Згідно Програми лабораторних досліджень у 2023 р. було отримано та проаналізовано 6 сортів низькоерукового та 2 сорти високоерукового ріпаку ярого з 6 пунктів досліджень (Хмельницька, Черкаська, Тернопільська, Волинська, Івано-Франківська та Львівська філії), всього 48 зразків.

У 2023 р. урожайність низькоерукових сортів насіння ріпаку ярого залежно від ґрунтово-кліматичної зони в середньому варіювала в Лісостепу від 1,0 до 3,0 т/га, Поліссі від 0,9 до 2,1 т/га. Відповідно до пунктів досліджень та в розрізі ґрунтово-кліматичних зон найвищу врожайність у зоні Лісостепу отримали в Тернопільській філії – 3,0 т/га, в зоні Полісся на Львівській філії – 2,1 т/га. Найнижча врожайність в зоні Лісостепу виявлена в зразках з Хмельницької філії – 1,0 т/га, та в зразках отриманих з Волинської філії – 0,9 т/га в зоні Полісся.

Урожайність високоерукових сортів насіння ріпаку ярого в 2023 р. залежно від ґрунтово-кліматичної зони в середньому варіювала в Лісостепу від 0,6 до 2,9 т/га, Поліссі від 0,8 до 3,8 т/га. Відповідно до пунктів досліджень та в розрізі ґрунтово-кліматичних зон найвищу врожайність у зоні Лісостепу отримали в Тернопільській філії – 2,9 т/га, в зоні Полісся на Львівській філії – 3,8 т/га. Найнижча врожайність в зоні Лісостепу виявлена в зразках з Хмельницької філії – 0,6 т/га, та в зразках отриманих з Волинської філії – 0,8 т/га в зоні Полісся.

Із середніх багаторічних (2019–2023 рр.) значень ріпаку ярого виявлено, що найвища врожайність у зоні Лісостепу сформувалась у 2021 р. та становила 2,8 т/га, в зоні Полісся в 2019 р. – 1,9 т/га; найнижча урожайність в зоні Лісостепу у 2020 р. – 1,8 т/га, в зоні Полісся у 2022 р. – 1,4 т/га.

Вміст олії є основним показником якості сортів ріпаку. Так, у зоні вирощування Лісостеп середній уміст олії в насінні низькоерукових сортів становив 43,2%, та варіював залежно від пункту досліджень від 44,5% (Тернопільська філія) до 41,4% (Хмельницька філія). У зоні Полісся в середньому вміст олії становив 44,5%, та варіював від 44,9% (Івано-Франківська філія) до 44,2% (Львівська філія).

Середній уміст олії в насінні високоерукових сортів вирощених в обох ґрунтово-кліматичних зонах становив 44,1%, та варіював залежно від пункту досліджень у зоні Лісостепу від 45,0% (Тернопільська філія) до 44,1% (Хмельницька філія), та від 45,3% (Львівська філія) до 43,6% (Івано-Франківська філія) – Полісся.

Згідно з класифікатором показників якості ботанічних таксонів, сорти ріпаку ярого вирощеного у 2023 р. загалом у середньому відносяться до середньоолійних (40,1–45,0%), лише високоерукові зразки вирощені в Тернопільській філії мають високий (45,1–50,0%) вміст олії. Серед 48 зразків отриманих у 2023 р. 40 зразків мають середній вміст олії, 8 зразків високий (45,1–50,0%), з них 6 вирощені в зоні Полісся (5 – низькоерукові, 1 – високоеруковий) та 2 – в Лісостепу (2 – низькоерукові).

У середньому за 8 років випробування (2016–2023 рр.) вищий вміст олії мали сорти ріпаку ярого вирощені в зоні Полісся (44,1%), нижчий в зоні Лісостепу (43,5%). Максимальне значення вмісту олії виявлене в 2016 р. в насінні вирощеному в зоні Полісся (45,3%) та в зоні Лісостепу в 2021 р. (44,8%).

Порівнюючи значення отримані у 2023 р. з минулим роком можна зробити висновок, що відбулось збільшення даного показника на 3% (+1,3%) в зоні Полісся та зменшення на 2,7% (-1,2%) в зоні Лісостепу.

За результатами досліджень можна зробити висновок, що сорти вирощені в західних та північних ґрунтово-кліматичних умовах, у процесі вирощування за умов достатнього забезпечення посівів водою в період формування стручків і вищою температурою повітря в період дозрівання (за достатнього забезпечення вологою), характеризуються вищим умістом олії.

Лашук С. О.*, Стадніченко О. А., Ситник В. Г.

Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Горіхуватський шлях, 15, м. Київ, 03041, Україна

*e-mail: lashuk_s@ukr.net

ВИДИ ПЕТУНІЙ ЗА ФОРМОЮ КУЩА: АМПЕЛЬНІ, КУЩОВІ, КАСКАДНІ СОРТИ

Петунія (*Petunia*) – (лат. *Petunia* від фр. *Petun* – тютюн) – рід трав'янистих або напівчагарникових рослин із родини пасльонових (*Solanaceae* L.). Розмір рослини коливається від 10 сантиметрів до 1 метра. Петунії – це однорічні та багаторічні трави (більшість видів), кущі або напівкущі.

У природних умовах часто зустрічається в Аргентині, Парагваї, Бразилії, Болівії і Уругваї. Як декоративна рослина, петунія набула широкого використання у XVIII столітті. На сьогодні, селекціонерами створено численні сорти та гібриди цієї культури для вирощування як в умовах закритого так і відкритого ґрунту. Проте, де б не вирощували петунію, за правильного догляду, вона завжди здатна покращити локацію своїми яскравими квітами впродовж року.

Петунія добре поєднується з іншими декоративними рослинами. Великий вибір кольорів квітки дозволяє створювати цікаві композиції з різних видів петунії. Ці рослини люблять вирощувати, як професійні садівники, так і любителі через їх невибагливість до умов вирощування.

Рослини петунії мають кущову або напівкущову форму з прямими або повзучими стеблами. Висота коливається в межах 0,15–0,7 м. Темно-зелене листя овальної форми має довжину 5–12 см, опущені вниз, як і стебла. Квіти у формі лійки розташовані поодинокі, мають коротке просте суцвіття. Забарвлення пелюсток буває пурпурним, червоним, рожевим, білим, синім, фіолетовим, жовтим, салатним та чорним з наявністю облямівки, ореолу, білої зірочки або темних жилок. Плоди – двостулкові коробочки з дрібним насінням. У садових умовах петунія цвіте з середини літа до заморозків. В умовах України в культурі переважають однорічні рослини.

Загальновідомі види петуній регулярно поповнюються новими сортами та гібридами. Наразі найпопулярнішими видами петунії за формою є: